

ДЕСТРУКТИВНІ КОМУНІКАЦІЇ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Брусиловська О. І.

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри міжнародних відносин

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Серед сучасних науковців слід перш за все зазначити дослідників, що активно займалися інформаційною сферою двосторонніх відносин РФ та України (Є. Макаренко, Л. Чекаленко, Г. Перепелиця, Г. Почепцов, Є. Тихомирова, Ю. Мазурець, М. Ялі та І. Філенко; О. Пасітсельська, П. Норріс, Дж. Кертіс, Д. Сандерс, М. Скаммел та Х. Семетко). О. Пасітсельська довела, що всі сучасні автори, які розглядають роль мас-медіа в російсько-українському конфлікті з моменту початку Євромайдану, підкреслюють вирішальну роль інформації/«пропагандистської машини» РФ. Саме у цей момент відбулася консолідація контролю над медіа, які розглядалися як «стратегічний державний інструмент». По-друге, треба відзначити науковців, що порівнювали європейську та російську м'яку силу, й відзначали, що остання є ефективнішою, тому що вона побудована на ґрунті історичної та культурної спільноти, тобто на наявності російської меншини у сусідніх країнах, російської мови, пострадянської ностальгії та силі РПЦ (Н. Попеску та Е. Уілсон). Поворотним пунктом для РФ стала Помаранчева революція 2004 р. До революції Росія використовувала у «близькому зарубіжжі» такі політичні технології як створення маріонеткових партій, агентів-провокаторів, різноманітні маніпуляції з голосуванням, підтримку кандидатів на вищому рівні. Але провал підтримки Януковича довів необхідність переосмислення тактики. Центральну роль РФ почала відводити розвитку «контрреволюційної» ідеології, підтримці «своїх» НУО в Україні через Інститут СНД та «Русский мир», веб-технологіям тощо. Щодо посилення впливу мас-медіа в сусідніх країнах, то РФ працювала через низку інструментів: місцеві відділення своїх традиційних медіа чи їх ребрендінг («Аргументи та факти», «Комсомольська правда»), а також дедалі активніше використання кабельного телебачення та Інтернету. Росія змогла трансформувати реальний конфлікт з Україною у віртуальний конфлікт із Заходом. Так, Й. Дарчевська розглянула анексію Криму та конфлікт навколо «Новоросії» як інциденти в глобальній інформаційній війні, яку РФ веде із Заходом. «Це, перш за все, війна наративів та інтерпретацій. Власна інтерпретація поширюється всіма можливими шляхами, а «чужа» витісняється

до меж, коли вона стає нешкідливою. Метою є нейтралізація ворога, підтримка союзників та перемога над тими, хто ще не визначився». З'явилися нові агенції новин та портали, присвячені невизнаним країнам, наприклад pl.novorossia.today.

Для України всі можливі негативні сценарії так чи інакше пов'язані з російським гібридним впливом. Стратегія «гібридної війни» означає дезорієнтацію та інформаційне придушення супротивника. Розповсюдження неправдивих теорій через Інтернет, за свідченнями психологів, не тільки викликає гнів, але й заспокоює: у такому разі наші проблеми є провиною не стільки нашою, скільки зовнішнього світу (Заходу, «жидо-бандерівців» тощо). На прикладі сучасної РФ очевидні такі риси деструктивних комунікацій як маніпулювання масовою свідомістю, формування викривленого інформаційного поля, використання мас-медіа і соціальних мереж для пропагандистських акцій, створення і поширення фейків, звернення до емоцій та особистих переконань аудиторії, повторення тієї самої аргументації та ігнорування об'єктивних фактів, які не вкладаються у задану концепцію. Атрибутом російської політики є те, що Кремль продовжує повторювати свої тези, навіть після того, як вони отримали спростування.

Для вирішення тактичних завдань інформаційної війни Росії проти України використовується різноманітний інструментарій: створення напруги в регіонах України, де існують сильні проросійські настрої та загроза сепаратизму; використання традиційної недовіри до державних інститутів та політичної еліти, прагнення громадян отримати інформацію з альтернативних джерел; розпалювання міжетнічної та міжконфесійної ворожнечі, зокрема, провокування антисемітських настроїв; формування негативного образу України і українців в Європі. Була безліч фальшивих повідомлень із російського боку, де використовувалося візуальне підтвердження з інших ситуацій та країн, а розповідь ішла про Україну. При цьому важливими елементами війни стали: 1) обрання символіки Другої світової війни для запуску асоціацій «фашисти-неонацисти-бандерівці»; 2) використання символів СРСР – «возз'єднання»; 3) запуск близько десяти документальних фільмів про дореволюційний російський Крим прямо перед анексією. Слідчий комітет РФ звинуватив Україну в «геноциді», а її парламентський омбудсмен з прав людини заявив, що «масові політичні репресії стали реальністю в Україні. Велика кількість людей, які дотримуються відмінних політичних поглядів, часто керуючись мовою, яку вони використовують, етнічним походженням, місцем проживання в конкретній місцевості, стали жертвами арештів, катувань та інших порушень». ЗМІ, посиляючись на міністра закордонних справ Лаврова, стверджували, що Україна використовує на сході фосфорні бомби; посол Росії в ООН вимагав у міжнародного товариства засудити Україну за їх застосування. Фотознімки цих бомб, як було пізніше доведено, були з Іраку.

Фейковий контент протягом 2013-2019 рр. певним чином еволюціонує. Якщо у березні 2014 р., після анексії Росією Кримського півострову та проведення незаконного фальсифікованого референдуму, котрий не визнали міжнародні спостерігачі, Кремль заперечував своє втручання в «українську кризу», то вже рік потому російський президент у своїх публічних заявах вихвалявся тим, як російські війська успішно виконали «кримську операцію». У серпні 2014 р. начальник прес-служби російського Міністерства оборони генерал-майор І. Конашенков зазначив, що надана Сполученими Штатами інформація про російське втручання «не має жодного стосунку до реальності» і запевнив, що підрозділи російської регулярної армії, які перейшли україно-російський кордон, брали участь у тактичних військових навчаннях. У листопаді 2014 р. Конашенков стверджував, що Кремль «уже припинив звертати увагу на необґрунтовані заяви командувача Верховного головнокомандування Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі генерала Філіпа Брідлава щодо угруповань російських регулярних військ, вторгнення яких в Україну той нібито «помітив», звинувачуючи Брідлава у поширенні «антиросійської нісенітничі». Міністр закордонних справ Росії С. Лавров назвав супутникові знімки, де було зображене вторгнення російський військ, «картинками з комп'ютерної гри», заявивши, що «нам жодного разу не надали конкретних фактів». Голова російського МЗС також назвав звинувачення з боку США у причетності Росії до подій в Україні «наклепницькою кампанією» адміністрації США та відкинув «публічні інсинуації, які щоденно поширює Державний департамент США».

Набір засобів та методів впливу, який застосовується сьогодні Росією проти України (починаючи від телевізійного мовлення та завершуючи так званими «ольгінськими тролями») змушує говорити про тотальну інформаційну війну. Мова йде не про точкові удари або вибіркову дезінформацію, а про створення віртуальної картини світу, яка є паралельною існуючій реальності, про такий вплив на емоції та почуття людей, що змушує їх відмовитися від раціонального осмислення того, що відбувається. Але поточна російська кампанія була настільки агресивною та інтенсивною, що відвернула від себе значну частину українців, які на власні очі фіксували відхилення від правди того, що їм пропонувалося. Використовування таких вербальних символів як «фашисти – нацисти – хунта» підірвало довіру в українців, бо не відповідало реаліям їхнього життя. Хоча й після Євромайдану українці залишаються розділеною нацією, українське громадянське суспільство стало більш мобілізованим, а поточний конфлікт дав Україні національну ідею.